

"GAZİ HÜSREV BEY'İN BOSNA-HERSEK TARİHİNDEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ" SEMPOZYUMU'NUN ARDINDAN

Behçet LOKLAR*

Fetih stratejisiyle askerî ve kurduğu vakıflarıyla sosyal manada erken modern dönem Osmanlı tarihi için önemli bir yeri olan Gazi Hüsrev Bey'in (1480-1541)¹ bu yıl Bosna Sancakbeyi olarak atanmasının 500. yılıdır. Bosna'da Osmanlı sınırlarının batı ve kuzey yönünde genişlemesinde ve Saraybosna'nın idari sistem içerisinde şehir kimliğine bürünmesinde Gazi Hüsrev Bey'in kritik rolleri vardır. Bosna ile özdeşleşen Hüsrev Bey'in, bugün hâlâ Boşnak kültür dünyasında özel bir yeri bulunmaktadır. Her yıl Bosna-Hersek İslâm Birliği tarafından kendisi ve kurduğu vakıflar için "*Dani Gazî Husrev-begovih hajrata*" (Gazi Hüsrev Bey Hayratları Günleri) kapsamında çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bununla birlikte, Bosna-Hersek akademisinde de Gazi Hüsrev Bey biyografisi, dönemi ve vakıflarına dair tarih araştırmaları yapılması bir nevi bilimsel gelenek olarak görülmektedir. Nitekim, bundan tam doksan yıl önce Gazi Hüsrev Bey Vakfı'nın 400. yılı münasebetiyle dönemin akademisi tarafından bir hatıra kitabı yayımlanmıştı. ² Bu yıl da Gazi Hüsrev Bey'in Bosna Sancakbeyi olarak

* Saraybosna Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, loklarbehcet@gmail.com. ORCID: 0000-0003-0823-8577

Makale geliş tarihi: 06.11.2021 Makale kabul tarihi: 10.11.2021

¹ Gazi Hüsrev Bey, 1521-1534 ve 1537-1541 yılları arasında iki kere Bosna Sancakbeyliği görevinde bulunmuştur. Kendisi hakkında Avusturya-Macaristan ve Yugoslavya dönemleri ile günümüz Bosna-Hersek tarih yazımında geniş bir ilmi literatür bulunmaktadır. Gazi Hüsrev Bey hakkında telif eser düzeyinde kronolojik olarak şu yayımlar sıralanabilir: Mirza Safvet, *Gazî Husrev beg (u spomen četiristogodišnjice dolaska u Bosnu)* (Gazi Hüsrev Bey (Bosna'ya Gelişinin 400. Yılı Anısına), Islamska dionička Yayınevi, Saraybosna, 1907. Mehmed Spaho, *Gazî Husrevbeg: Slike iz bosanske prošlosti* (Gazi Hüsrev Bey: Bosna'nın Geçmişinden Resimler), Islamska dionička Yayınevi, Saraybosna, 1907. Ćiro Truhelka, *Gazî Husrevbeg: Njegov život i njegovo doba* (Gazi Hüsrev Bey: Yaşamı ve Devri), birinci baskı: Zemaljska Yayınevi, Saraybosna, 1912. son baskı: Dobra knjiga Yayınevi, Zenica, 2020. Hamdija Kreševljaković, "Gazi Husrevbeg" (Gazi Hüsrev Bey), *Spomenica Gazî Husrev-begove četiristo-godišnjice*, Islamska dionička Yayınevi, Saraybosna, 1932. Behija Zlatar, *Gazî Husrev-beg* (Gazi Hüsrev Bey), Şarkiyat Enstitüsü, Saraybosna, birinci baskı: 2010, ikinci baskı: 2021.

² Bakınız: *Spomenica Gazî Husrev-begove četiristo-godišnjice*, Islamska dionička Yayınevi, Saraybosna, 1932. Hatıra sayısında yazı kaleme alanlar ve çalışmaları şu şekildedir: Hamdija Kreševljaković: "Sarajevo do Husrevbega" (Hüsrev Bey'e Kadar Saraybosna), "Gazi Husrevbeg" (Gazi Hüsrev Bey), "Turbeta i mezari oko begove džamije" (Bey Camii Çevresindeki Türbe ve Mezarlar), "Husrevbegov mekteb" (Hüsrev Bey Mektebi), "Hanikah" (Hanikah), "İmaret i musafirhana" (İmaret ve Misafirhane), "Sahat-kula i muvekkithana" (Saat Kulesi ve Müvekkithane), "Bezistan i

atanmasının 500. yılı münasebetiyle bir sempozyum düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda *Dani Gazi Husrev-begovih hajrata* etkinlikleri kapsamında, 22 Eylül 2021 tarihinde, Bosna-Hersek için önemli birer bilimsel kuruluş olan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, Saraybosna Devlet Üniversitesine bağlı Şarkiyat Enstitüsü, Tarih Enstitüsü ve bunların yanında Saraybosna Tarih Arşivi organizasyonunda "*Uloga i značaj Gazi Husrev-bega u historiji Bosne i Hercegovine*" (Gazi Hüsrev Bey'in Bosna-Hersek Tarihindeki Rolü ve Önemi) başlıklı sempozyum icra edilmiştir.

Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde düzenlenen sempozyum öncesinde ilk olarak "*Gazi Husrev-beg i njegovi hajrati - pola milenija u službi dobra*" (Gazi Hüsrev Bey ve Hayratları – İyiliğin Hizmetinde Beş Asır) temalı aynı kütüphane bünyesinde sergi açılışı yapılmıştır. Burada Gazi Hüsrev Bey devrinden ve Bosna tarihinin çeşitli dönemlerinden arşiv vesikaları ile vakıf ürünleri sergilenmiştir. Sempozyum öğleden önce iki ve öğleden sonra iki olmak üzere toplam dört oturum şeklinde düzenlenmiştir. Toplam on sekiz katılımcının bulunduğu sempozyumda öğleden önce düzenlenen ilk oturumda genel hatlarıyla Gazi Hüsrev Bey biyografisi, yaşadığı dönem, askerî ve politik düzlemde faaliyetleri konularına ağırlık verilmiştir. Oturumun ilk konuşmacısı olan Prof. Dr. Enes Pelidija, "*Osmansko carstvo i Bosna u vrijeme Gazi Husrev-bega*" (Gazi Hüsrev Bey Zamanında Osmanlı İmparatorluğu ve Bosna) başlıklı bildirisini sunmuştur. Saraybosna Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Tarih Bölümü emekli akademisyenlerinden olan Pelidija, Bosna-Hersek tarih yazımı için birçok konuda eser kaleme almıştır. Sunumunda da Gazi Hüsrev Bey Devri'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun genel durumuna ve imparatorluk bünyesindeki Bosna'nın genişlemesine değinmiştir. İkinci olarak, Dr. Behija Zlatar, "*Gazi-Husrev-beg i njegov doprinos razvoju Sarajeva*" (Gazi Hüsrev Bey ve Saraybosna'nın Gelişimine

hanovi" (Bezistan ve Hanlar, "Husrevbegova banja" (Hüsrev Bey Hamamı), "Vakufska bolnica" (Vakıf Hastanesi), "Gazi Husrevbegov vakuf" (Gazi Hüsrev Bey Vakfı), "Mutevelije Husrevbegova vakufa" (Gazi Hüsrev Bey Vakfı Mütevellileri), "Nazori, džabije i kjetibi" (Gazi Hüsrev Bey Vakfı Nazırları, Cabileri ve Katibleri), "Hatibi i imami Husrevbegove džamije" (Hüsrev Bey Camii Hatib ve İmamları), "Muderisi Husrevbegove medrese" (Hüsrev Bey Medresesi Müderrisleri), "Mudževvidi" (Mücevvidler), "Šejhovi Husrevbegova hanikaha" (Hüsrev Bey Hanikahının Şeyhleri). Salih Ljubunčić: "Značaj Gazi Husrev begove ličnosti" (Gazi Hüsrev Bey'in Kişiliğinin Önemi). Alija Nametak: "Gazi Husrevbeg u narodnoj tradiciji" (Halk Geleneğinde Gazi Hüsrev Bey). Мато Бајлон, "Архитектонске особине главних Гази Хусревбегових грађевина" (Gazi Hüsrev Bey Yapılarının Mimari Özellikleri). Dizdar Muhamed Emin: "Gazi Husrevbegova medresa" (Gazi Hüsrev Bey Medresesi). Fehim Spaho: "Gazi Husrevbegova knjižnica" (Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi), "Gazi Husrevbegova vakufnama za džamiju imare i hanikah (Gazi Hüsrev Bey'in Camisi, İmareti ve Hanikahı Vakıfnamesi (Çeviri), "Vakfija Kurşumlije medrese" (Kurşunlu/Gazi Hüsrev Bey Medresesi Vakfıyesi (Çeviri), "Gazi Husrevbegove mlkname" (Gazi Hüsrev Bey Mülknameleri (Çeviri). Jusuf Tanović: "Vakuf kao institucija" (Bir Müessesese Olarak Vakıf), "Gazi Husrevbegove vakufname" (Gazi Hüsrev Bey Vakıfnameleri). Александр Вундсам, "Теџански поседа Гази Хусревбегових вакуфа" (Gazi Hüsrev Bey Vakfı'nın Teşanj (Teşan/Teşne) Mülkleri). Šefket Šabić: "Treća Husrevbegova vakufnama" (Gazi Hüsrev Bey'in Üçüncü Vakfıyesi (Çeviri)).

Katkısı) başlıklı bildirisini sunmuştur. 16. yüzyıl Osmanlı, Bosna ve Saraybosna çalışmaları ile tanınan Dr. Behija Zlatar, Gazi Hüsrev Bey'e dair telif eseri de bulunan değerli bir şarkiyatçıdır. Onun, 2010 yılında kaleme aldığı "Gazi Hüsrev Bey" adlı kitabı 500. yıl münasebetiyle bu yıl yeniden basılmıştır. Mezkûr eser, Bosna-Hersek akademisinde şuan için Gazi Hüsrev Bey hakkındaki en kapsamlı ilmi çalışma olarak görülmektedir. Zlatar sunumunda, Hüsrev Bey ve vakıflarının Saraybosna'ya katkılarına değinmiştir. Akabinde Dr. Ismet Bušatlić "*Gazi Husrev-begov divan*" (Gazi Hüsrev Bey Divanı) ve Nedim Zahirović "*Gazi Husrev-begovi susreti sa habsburškim diplomatama*" (Gazi Hüsrev Bey'in Habsburg Diplomatlarıyla Görüşmeleri) başlıklı bildirimlerini sunmaları gerekirdi. Fakat çeşitli sebeplerle iki katılımcı da maalesef sempozyumda yer alamamışlardır. Birinci oturumun üçüncü konuşmacısı olarak Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü akademisyenlerinden Dr. Muamer Hodžić, "*Diplomatski aspekt odnosa Gazi Husrev-bega i Mlečana*" (Gazi Hüsrev Bey ile Venedikliler Arasındaki İlişkilerin Diplomatik Yönü) başlıklı sunum gerçekleştirmiştir. Bildirisinde, Gazi Hüsrev Bey'in erken dönem biyografisindeki boşluklara değinmeye çalışan Hodžić, dönemin kaynaklarını karşılaştırmalı kullanarak yeni görüşler sunmaya çalışmıştır. Oturumun son konuşması yine Şarkiyat Enstitüsü'nün akademisyeni Dr. Elma Korić, "*Granice Bosne od Gazi Husrev-bega do Gazi Ferhad-paše Sokolovića*" (Gazi Hüsrev Bey'den Gazi Ferhad Paşa Sokollu'ya Bosna'nın Sınırları) başlıklı sunumunu yapmıştır. Korić, daha öncesinde Sokollu Ferhad Paşa üzerine Boşnakça bir eser de yayınlamıştır. Bu sunumunda da Gazi Hüsrev Bey Dönemi'nden Ferhad Paşa Dönemi'ne kadar olan Bosna Sancağı ve daha sonra eyaletinin sınırlarının batı ve kuzey yönlü genişlemesi üzerinde durmuştur.

Sempozyumun öğleden önceki ikinci oturumunda ise Gazi Hüsrev Bey'in kurduğu vakıflar ve eserleri üzerine durulmuştur. Bu oturumda ilk olarak, Saraybosna Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Şarkiyat Filolojisi Bölümü akademisyenlerinden Dr. Velida Mataradžija, "*Položaj Gazi Husrev-begove medrese u osmanskom obrazovnom sistemu*" (Gazi Hüsrev Bey Medresesinin Osmanlı Eğitim Sistemindeki Konumu) başlıklı görsel sunumunu gerçekleştirmiştir. Osmanlı Dönemi Bosna Sancağı eğitim kurumları üzerine doktora tezini tamamlayan Mataradžija, sunumunda Gazi Hüsrev Bey Medresesinin Osmanlı ilmiye sistemi içerisindeki derecesi üzerine durmuş ve Bosna sancağındaki önemine değinmiştir. İkinci olarak, Prof. Dr. Adnan Kadrić ve Dr. Berin Bajrić'in ortak çalışması olan "*Šta je čitao Ali Dede, šejh Husrev-begovog hanikaha u Sarajevu*" (Saraybosna'daki Hüsrev Bey Hanikahının Şeyhi Ali Dede Ne Okurdu?) sunumunu gerçekleştirmişlerdir. Konuşma, Prof. Dr. Adnan Kadrić tarafından icra edilmiştir. Kadrić, Boşnak tarihinde önemli bir yeri olan Ali Dede üzerinde detaylı bilgiler sunmuştur. Üçüncü olarak, Behçet Loklar tarafından "*Gazi Husrev-begov vakuf prema računovodstvenim defterima sredinom 18. stoljeća*" (18. yüzyıl Ortalarına Ait Muhasebe Defterlerine Göre Gazi Hüsrev Bey Vakfı) başlığı altında görsel bir sunum hazırlanmıştır. Gazi Hüsrev Bey Vakfı'na ait ve 18. asrın ortalarına

tarihlenen muhasebe defterleri üzerinden vakfın durumu analiz edilmeye çalışılmış ve o zamana kadar analiz edilmeyen iki muhasebe defteri de ilim camiasına tanıtılmıştır. Oturumun dördüncü sunumunu Prof. Dr. Hatice Oruç, "*Kontinuitet i mijenjanje Gazi Husrev-begovib vakufa u Sarajevu (XIX vijek)*" (Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Vakıflarının Devamlılığı ve Değişimleri (XIX. asır) başlığı altında görsel olarak icra etmiştir. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü akademisyenlerinden olan Oruç, akademik kariyeri boyunca Osmanlı Dönemi Bosna tarihine dair değerli çalışmalar ortaya koymuştur. Bu sunumda da 19. asır gibi Bosna ve Osmanlı tarihi için değişim ve dönüşümlerin hızlı yaşandığı bir dönemde, çeşitli ve daha önce kullanılmamış arşiv kaynaklarına atıfla vakfın durumuna odaklanılmıştır. Sempozyumun önemli ve orijinal anlarından biri sunumun sonunda Oruç'un, Gazi Hüsrev Bey'e ait olan bir mührü ilk defa bilim camiasına tanıtması olmuştur. İkinci oturumun son sunumunu, Boşnakların İslam Geleneği Enstitüsü akademisyenlerinden Dr. Elvir Duranović, "*Stoljetni kontinuitet forme vjerskih obreda u Gazi Husrev-begovoj džamiji*" (Gazi Hüsrev Bey Camii'nde Dinsel Ayin Biçiminin Asırlık Devamlılığı) başlığı altında yapmıştır. Duranović, Gazi Hüsrev Bey'in vakfiyesinde belirttiği üzere bugün dahi camisinde icra edilen Kur'an kıraatı ile mevlüd organizasyonları ve bunların Boşnak kültüründeki önemine odaklanmıştır.

Öğleden sonraki ilk oturumda yine Gazi Hüsrev Bey vakfı bağlamında sunumlara devam edilmiştir. İlk olarak, Doç. Dr. Haris Dervişević, "*Gazi Husrev-begova džamija u historijskom kontesktu*" (Tarihi Bağlamında Gazi Hüsrev Bey Camii) başlıklı görsel sunumunu icra etmiştir. Saraybosna Devlet Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü akademisyenlerinden olan Dervişević, Avusturya-Macaristan Dönemi'nden itibaren Gazi Hüsrev Bey Camii'nin geçirdiği değişim ve dönüşümler üzerine durmuştur. İkinci olarak, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde, Özel Koleksiyonlar Bölümü'nde emek veren Hamza Lavić, "*Vakuf Gazi Husrev-begove majke Seldžuke*" (Gazi Hüsrev Bey'in Validesi Selçuk Sultan'ın Vakfı) adlı bildirisini sunmuştur. Şarkiyat Enstitüsü akademisyenlerinden Dr. Dželila Babović ise, "*Vakuf Gazi Husrev-begove supruge Šahdidar i razvoj svijesti o društveno korisnom radu u Sarajevu u 16. i početkom 17. stoljeća*" (Gazi Hüsrev Bey'in Eşi Şahdidar'ın Vakfı ve 16. yüzyıl ile 17. yüzyıl başlarında Saraybosna'da Sosyal Manada Faydalı Çalışma Fikrinin Gelişmesi) başlıklı sunumunu gerçekleştirmiştir. Bu iki sunum Gazi Hüsrev Bey'in yakın aile efradına ait vakıfların tanıtılması açısından önemli olmuştur. Akabinde Tarih Enstitüsü akademisyenlerinden Dr. Hana Younis, "*Gazi Husrev-begov vakuf u dokumentima Vrhovnog šerijatskog suda u Sarajevu 1878 - 1914.*" (Saraybosna Yüksek Şeriat Mahkemesi Belgeleri'nde Gazi Hüsrev Bey Vakfı (1878-1914) başlıklı sunumunu gerçekleştirmiştir. Kariyerinde doktora çalışmasını da bu alanda tamamlayan Younis, Avusturya-Macaristan Dönemi'nde değişen idari sistem içerisinde Gazi Hüsrev Bey Vakfı'na değinmiştir. Üçüncü oturumun son sunumunda, Dr. Senaid Zaimović, "*Uzurpacija Gazi Husrev-begovog vakufa i njena posljedica po društvo*" (Gazi Hüsrev Bey Vakfı'nın Gasp Edilmesi ve bu Durumun

Toplum için Sonuçları) başlıklı sunumunu gerçekleştirmiştir. Bu sunumda da Osmanlı idaresi sonrasında Gazi Hüsrev Bey Vakfı'nın, 19. asrın son çeyreği ile 20. asırda yaşadığı problemler üzerine durulmuştur.

Sempozyumun son oturumunda, Gazi Hüsrev Bey Vakfı'nın yaşadığı sorunlar ile Gazi Hüsrev Bey'in tarih yazımındaki yeri konularında bildiriler sunulmuştur. İlk olarak Gazi Hüsrev Bey Vakfı Mütevellisi Mustafa Vatrenjak, "*Denacionalizacija i restitucija ili skriveno lice istine*" (Milliyetten Arındırma ve İade ya da Gerçeğin Gizli Yüzü) başlıklı sunum icra etmiştir. Akabinde Tarih Enstitüsü Müdürü Dr. Sedad Bešlija, "*Gazi Husrev-beg u prijeponu historiografskih interpretacija*" (Tarih Yazımı Yorumlarının Tartışmasında Gazi Hüsrev Bey) başlıklı sunumunu gerçekleştirmiştir. Bešlija, Türk, Yugoslav ve günümüz Balkan tarih yazımında Gazi Hüsrev Bey algısı üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Üçüncü olarak, Tarih Enstitüsü akademisyenlerinden Ramiza Smajić, "*Gazi Husrev-beg u kontroverznoj historiografskim perspektivama*" (Tartışmalı Tarih Yazımı Perspektiflerinde Gazi Hüsrev Bey) başlıklı sunumunu gerçekleştirmiştir. Bosna-Hersek tarih yazımında Gazi Hüsrev Bey üzerine farklı bakış açıları bulunmaktadır. Smajić de bu konu üzerinde durmuştur. Sempozyumun son bildirisini, Saraybosna Devlet Üniversitesi Mimarlık Fakültesi akademisyenlerinden Prof. Dr. Nihad Čengić tarafından, "*Restauratorski zahtevi na objektima Gazi Husrev-begova vakufa*" (Gazi Hüsrev Bey Vakfı Mülklerinin Restorasyon Çalışmaları) başlıklı görsel sunumuyla gerçekleştirilmiştir. Čengić'in bildirisinde, Gazi Hüsrev Bey Vakfı mülklerinde bağımsızlık sonrası Bosna-Hersek'te yapılan restorasyon çalışmalarına değinilmiştir.

Saraybosna'da, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde düzenlenen "Gazi Hüsrev Bey'in Bosna-Hersek Tarihindeki Rolü ve Önemi Sempozyumu'nun" verimli bir bilimsel etkinlik olduğu söylenebilir. Sempozyum sonunda, sunulan bildirilerin 500. yıl anısına bir kitap hâlinde bastırılmasının planlandığı belirtilmiş ve bunun için çalışmalara başlanmıştır. Bu bağlamda, yayımlanacak eserin Gazi Hüsrev Bey özelinde Osmanlı Dönemi Bosna tarihi çalışmalarına değerli bir katkı sunması dileğiyle.

